

СКАРБ ПОЛЬСЬКИХ МОНЕТ СЕРЕДИНИ XVII ст. З ФОРШТАДТУ СУМСЬКОЇ ФОРТЕЦІ

*Публікація відомостей про монетний скарб середини
XVII ст. з території Сум – ровесник заснування міста.*

Ключові слова: Сумська фортеця, монети, скарб,
козацька доба, Псел, Сумка, Холодна Гора.

Соціально-економічна криза, викликана Визвольною війною, що охопила Гетьманщину, стала причиною процесу переселення значної кількості козаків на незайняті землі майбутньої Слобожанщини. Цей спочатку стихійний процес згодом був підтриманий і керований московським урядом. Однак на першому етапі переселенці могли розраховувати тільки на власні сили. Не стала винятком і Сумська фортеця, заснована на стратегічно вигідному місці. Близько 1000 чол. у 1655 р. збудували над злиттям рр. Псла, Сумки та Стрілки невелике дерево-земляне укріплення [1, с. 104 – 105].

Археологічні дослідження на території Сумської фортеці і прилеглих хуторів до останнього часу носили переважно епізодичний характер, тому випадкові знахідки мають велике значення у створенні цілісної картини заселення околиць Сум. Аналіз складових монетних скарбів дає змогу відслідкувати відмінності у соціально-економічному та військовому розвитку одного з полкових центрів Слобожанщини.

Найяскравішою з нумізматичних пам'яток доби пізнього середньовіччя, виявлених на території міста, є скарб монет середини XVI – першої половини XVII ст. Цей скарб виявлений у середині минулого століття випадково при

земляних роботах по вул. Горького, в ур. Холодна Гора (рис. 1). Він містився у двох невеликих посудинках – «кубишках» з білої глини, орнаментованих червоними лініями ангобу. Перша – діаметром 19 см, з висотою збереженої частини 14 см. Друга зберігся фрагментарно – втрачені вінце і денце (рис. 2). Монети, що знаходилися в посудинах, здебільшого утворювали спаяний корозією масив, зцементований окисами низькопробного срібла. У першому з горщиків виявлено 115, в другому – 262 монети. Серед вмісту скарбу переважали півторагрошовики, карбовані польським королем Сигізмундом III. Вони склали 95 – 97 % усього комплексу монет. Серед них також виявлені коронні чехи та трояки Сигізмунда III. До скарбу входили монети, карбовані також на території Швеції та в її прибалтійських володіннях. Це – драйпелькери Густава II Вази, Георга Вільгельма Вази та Христини Вази [4; 5]. Вони були досить популярною на території Польщі монетою і через низький вміст срібла виявилися доступними простим козакам. На відміну від західноєвропейських талерів, півторагрошовики слугували зручною монетою в дрібній торгівлі. Шведські драйпелькери (півторагрошовики) можуть свідчити про сталі економічні зв'язки Польщі з країнами Балтійського регіону, серед яких у цей час домінувала Швеція.

Скарб срібних монет міг бути церковною казною або власністю заможного козака. Перед початком переселення на Слобожанщину козаки та посполиті намагалися продати землю й маєтності. Срібні монети польського та західноєвропейського карбування, присутні у скарбах Охтирки, Межиріччя, Сум, свідчать про те, що козаки привезли значну кількість срібла, що була в обігу на території Речі Посполитої.

Невеликі розміри першої Сумської фортеці не могли вмістити всіх поселенців, і з моменту її розбудови починається освоєння навколишніх територій [3, с. 77]. Одним з перших був заселений правий берег р. Сумки, що мав назву Холодна Гора. На холодногірському посаді зведено

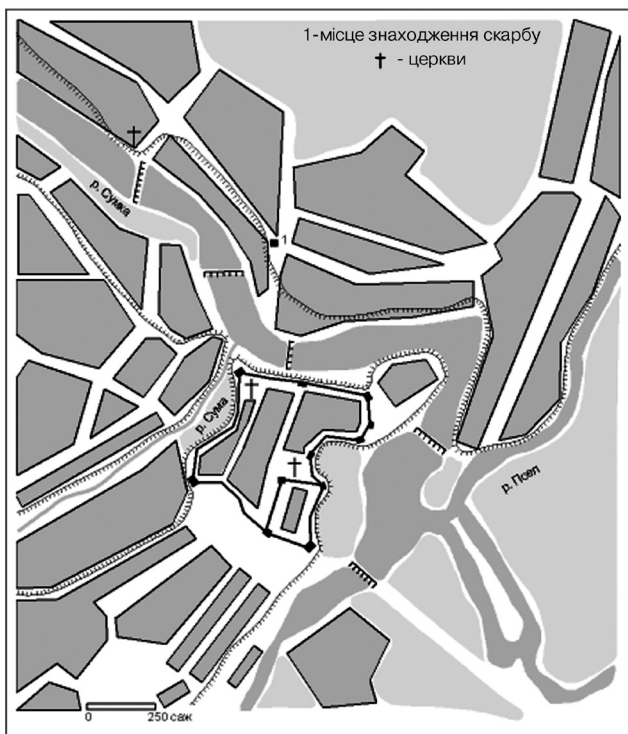

Рис. 1. Суми, м. Межі Сумської фортеці і місце знахідки скарбу по вул. Горького.

дерев'яну церкву Різдва Пресвятої Богородиці. Укріплення на посаді не зводилися і в разі появи татарських загонів населення переходило до фортеці.

Однак козаки зіштовхнулися з тим, що засновані ними укріплені поселення лежали далеко від економічно розвинених районів Московського царства. До того ж, півторагрошовики не мали такої популярності у московитів, які звикли користуватися високопробною московською копійкою. Як результат, значна частина польської монети не була введена до обігу.

Одразу ж зі вступом козаків до прикордонної сторожі Московської держави на Слобожанщині в обігу з'являються

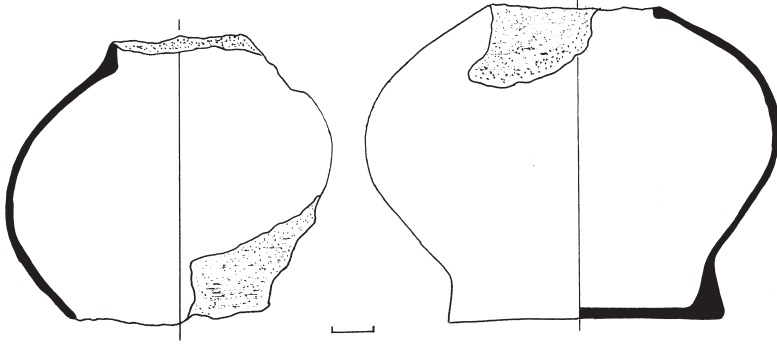

Рис. 2. Суми, м. Скарб з вул. Горького.
Гончарні посудини.

московські копійки. Царський уряд був у край зацікавлений у тому, щоб більш ефективно використовувати козаків на південно-західних рубежах країни, звільняючи стрільців, яких переводили на західні кордони. За службу козаки отримували жалування срібними московськими копійками. Вони мали невеликий, порівняно з польськими монетами, розмір, але карбувалися зі срібла високої проби. Така монета швидко замінила традиційну для козацтва польську, яка карбувалася з білону. Московська копійка поступово стала основою монетного обігу на території Охтирського полку [2, с. 123 – 127].

Імовірно, що випадіння Сумського скарбу пов'язане з подіями війни 1658 – 1659 рр., а саме з облогою міста татарами взимку 1659 р. Монетний скарб, знайдений на території Сум, є виразною нумізматичною пам'яткою середини XVII ст., котру можна пов'язати із заснуванням міста та початком його економічного розвитку.

Література

1. Іванюк Я. Г. Міста-фортеці Охтирка і Суми у XVII – XVIII ст. / Я. Г. Іванюк // УІЖ. – К., 1990. – № 9. – С. 104 – 105.

2. **Котляр М. Ф.** Грошовий обіг на території України доби феодалізму / М. Ф. Котляр. – К. : Наукова думка, 1971. – 175 с.
3. **Коротя О. В.** Сумська фортеця 1655 р. (варіант реконструкції) // Середньовічні старожитності Центрально-Східної Європи : Матеріали П'ятої Міжнар. студент. наук. конф. / [ред. кол. : В. О. Дятлов, В. П. Коваленко, О. Б. Коваленко та ін.]. – Чернігів : Сіверянська думка, 2006. – С. 77 – 78.
4. Коллекцион. опись № 1 в 5 тетрадах на клад польских монет второй половины XVI – первой пол. XVII века // Сум. ОКМ. – КП-14355, НУМ 188.
5. Коллекцион. опись № 1 в 2 тетрадах на клад польских монет второй половины XVI – первой половины XVII века // Сум. ОКМ. – КП-14356, НУМ 189.

А. В. Коротя

**Клад польских монет середины XVII в. с форштадта
Сумской крепости**

Резюме

В публикации приводятся данные о кладе, найденном на территории неукрепленной части посада Сумской крепости. Анализ монет, обнаруженных при строительных работах, свидетельствует об особенностях денежного обращения на Слобожанщине в первые десятилетия её заселения. Наличие монет чеканки Речи Посполитой указывает на тесную связь переселенцев с регионами Центральной Украины в середине XVII в.

Ключевые слова: Сумская крепость, клад, монеты, казачья эпоха, Псёл, Сумка, Холодная Гора.

Oleksiy Korotya

**Treasure of Polish Coins by the Middle of XVII century from the
Territory of Sumy Fortress Suburb**

Summary

In the paper provides data about the treasure founded on the unfortified territory of the Sumy fortress. Analysis of the coins found during construction work testifies about the features of monetary circulation in Slobozhanschyna in the first decades of 17 A.D. Availability of coins minting by Rzeczpospolita emphasizes the close relationship of immigrants with the Central Ukraine in the middle of the 17 A.D..

Keywords: Sumy fortress, treasure, coins, Cossack era, Psel, Sumka, Kholodna Gora.